

سوغات حاج تقی و اصغر قالی باف برای تهرانی‌ها

■ موضوع: استادکارهای قالی بافی

■ ویژگی: استادان قالی بافی کیفیت قالی بافی در تهران را بالا بردند

موج مهاجرت استادکارهای قالی بافی به پایتخت در دوره پهلوی اول اوج گرفت و آموزش قالی بافی در تهران قدیم به شغلی پررونق تبدیل شد. تورج ژوله، نویسنده و پژوهشگر حوزه فرش، درباره تأثیر استادکارها بر رونق قالی بافی پایتخت در روزگار قدیم می‌گوید: «یکی از مشهورترین استادکارهایی که از کاشان به تهران آمد حاج تقی، تاجر کاشانی بود. او یکی از تاجران معروف منسوجات در کاشان به حساب می‌آمد که در شهر خودش کسب و کار پررونقی داشت، اما بعد از مدتی به تهران آمد و کارگاه قالی بافی دایر کرد. قالی‌هایی که در کارگاه حاج تقی بافته می‌شد صدرصد تحت تأثیر قالی‌های تهران بود؛ در موزه فرش تهران ۲ نمونه از این قالی‌ها موجود است. در تاریخ قالی بافی تهران استادکارهایی از این دست کم نداشتیم. مرحوم رسام عرب زاده هم یکی از همین استادکارها بود که وقتی به تهران آمد مکتب تازه‌ای را با خودش به پایتخت آورد و نمونه فرش‌هایی که تولید کرد در موزه رسام عرب زاده قابل مشاهده است.»

در دوره ناصری و بعدها در دوره حکومت مظفرالدین‌شاه و احمدشاه، سنت قالی بافی در پایتخت دستخوش تغییرات زیادی می‌شود که با مهاجرت استادکارهای خیره به تهران بی‌ارتباط نبوده است. ژوله معتقد است پای استادکارهای قالی بافی از دوره ناصری به تهران باز شده و آنها تأثیر خودشان را روی سبک و شیوه قالی بافی در تهران گذاشته‌اند: «طبق پژوهش‌هایی که انجام شده در دوره رضاشاه، قالی بافی را در تعدادی از مدارس تهران به دانش‌آموزان آموزش می‌دهند و برای این کار استادکارهای خبره‌ای استخدام می‌کنند. اصغر قالی بافی یکی دیگر از استادان خبره فرش بود که در مدارس تهران قالی بافی را آموزش می‌داد و در کار خودش صاحب سبک به حساب می‌آمد. او در پایتخت به چنان شهرتی رسید که نامش پشت بسیاری از فرش‌های دستباف تهران حک می‌شد. هنوز هم در بازار فرش تهران، قالی‌هایی داریم که نام‌های مختلفی از جمله اصغر قالی بافی روی کتیبه‌های آنها حک شده است.»

استادکارهای خبره در مدارس قالی بافی تهران شاگردان زیادی تربیت کردند و لایه‌لای تدریس و آموزش فوت و فن قالی بافی، از بافت قالی‌های باکیفیت و گران قیمت غافل نبودند. نمونه چنین قالی‌هایی در گنجینه موزه فرش وجود دارد و از آنها نگهداری می‌شود. حتی در گنجینه‌های خارج از کشور هم از همین فرش‌هایی که در برخی مدارس قالی بافی تهران قدیم بافته شده موجود است. برخی از این قالی‌ها چنان مرغوب و مخصوص بوده‌اند که روی آن نوشته شده: این قالی به مظفرالدین‌شاه تقدیم می‌شود.

این مجموعه چه فرش‌هایی که در نمایش عموم هستند و چه آنهایی که در مخزن قرار دارند ۳۴۲ تخته فرش است؛ فرش‌هایی که خودم برایشان شناسنامه صادر کردم.» او درباره اینکه آیا فرش‌هایی به سفارش شاهان قاجار با نام قالی تهران در مجموعه گلستان وجود دارند، می‌گوید: «هیچ چیزی که بخواهد دلالت بر سفارش ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه برای بافت قالی تهران در این مجموعه باشد وجود ندارد. تنها ۲ یا ۳ قالی که در منظر عموم هم نیستند مربوط به تهران هستند که البته این خود نشان دهنده این است که در دوره قاجار به هر جهت بافندگی در پایتخت رونق داشته است. با این حال نباید از فرش‌های گنجینه جهانی کاخ گلستان غافل شد. مثلاً فرش‌های حوزه ملایر به نسبت در این مجموعه زیاد است. از حوزه جنوب خراسان نمونه‌های زیادی در کاخ گلستان داریم و به جرأت می‌توان گفت یک مجموعه فوق العاده و استثنایی هستند که در دنیا نظیر ندارند.»

خوش نشینی قالی تهران

■ موضوع: موزه فرش کاخ گلستان

■ ویژگی: ۴۴۲ فرش شناسنامه دار و چند فرش منحصر به فرد و خاص تهران در این مجموعه نگهداری می‌شود

وجود دارد و در میان این مجموعه نفیس ۲ یا ۳ فرش منحصر با نام قالی تهران وجود دارد که خاص هستند. البته این فرش‌ها در منظر عموم نیستند و در گنجینه قرار دارند.»

گرچه سابقه ساخت بنای این کاخ به دوره صفویه برمی‌گردد، اما در دوره ناصری ساختمان‌های قدیمی تخریب و سازه‌های جدید ساخته شد و این روند تا دوره پهلوی ادامه داشت. برای همین در این مجموعه تنوع جذابی از قالی‌های دوره قاجار و پهلوی می‌بینیم. ژوله درباره انتقال فرش‌های این مجموعه به موزه فرش تهران می‌گوید: «زمانی که قرار شد موزه فرش تاسیس شود، حدود سال‌های ۱۳۵۴ تا ۱۳۵۵، برای غنی شدن گنجینه موزه فرش تصمیم بر این شد که قالی‌هایی از کاخ گلستان به این موزه منتقل شود. دکتر سیروس پرهام، فرش‌شناس و دکتر سیاوش آزادی، محقق و پژوهشگر حوزه فرش، برای این کار انتخاب شدند. در موزه گلستان فرش‌هایی که در نمایش عموم هستند کم است. در کل تعداد فرش‌های

مجموعه کاخ گلستان تهران را باید گنجینه بین‌المللی فرش بنامیم؛ گنجینه‌ای که در میان جذاب‌ترین نمونه‌های آن، قالی‌های منحصر به فرد تهران هم دیده می‌شود و همین خصیصه، این گنجینه را بسیار نفیس و خاص و بی‌نظیر جلوه می‌دهد. البته به دلیل اینکه سابقه تاریخی این مجموعه به دوران صفوی برمی‌گردد، اکثر فرش‌شناسان دنیا تصور می‌کنند در این کاخ و اتاق‌های متعدد قالی‌های صفویه وجود دارد.

تورج ژوله، محقق و پژوهشگر فرش دستباف، در این باره می‌گوید: «بر خلاف تصور همه، این کاخ مختص فرش‌های صفویه نیست. در این کاخ از مناطق مختلف ایران قالی وجود دارد، از هر جا که فکرش را کنید. از شرقی‌ترین منطقه کشور تا مناطق غربی آن نمونه‌هایی

اثر انگشت ما بر قدیمی‌ترین فرش جهان

■ موضوع: موزه فرش

■ ویژگی: مخزن فرش‌های مختلف از سراسر ایران و تهران

بوی تهرانی دارد. اینالو با اشاره به این موضوع و در بخشی دیگر از صحبت‌هایش از موزه فرش تهران به عنوان یکی از ارزشمندترین مجموعه‌های گردشگری تهران برای علاقه‌مندان به هنر فرش بافی و تحقیق و پژوهش یاد می‌کند و می‌گوید: «در این موزه که سال ۱۳۵۶ راه‌اندازی شد، هنرمندان و بازدیدکنندگان با دنیایی از ناشناخته‌های فرش دنیا، فرش ایران و در نهایت فرش تهران آشنا می‌شوند.»

به گفته ایمن مدیر، موزه فرش یکی از معدود موزه‌های تخصصی جهان در حوزه فرش است. همچنین در این موزه فرش‌های متنوعی از سراسر کشور که قدمشان به قرن شانزدهم می‌رسد برای بازدید عموم به نمایش گذاشته شده. بنای ساختمان این موزه شبیه به دار قالی یا سیاه‌چادر است، طبقه اول این موزه مختص نمایشگاه‌های دائمی و فصلی است که در آن ۱۰۱ قطعه فرش به صورت دائم در

معرض دید عموم است و در طبقه دوم آن که مخصوص نمایشگاه‌های فصلی است ۱۵۵ اثر به صورت موقت، طرح این ساختمان که از شاهکارهای معماری مدرن ایران محسوب می‌شود عبدالعزیز فرمانفرمائیان بوده است. تقریباً هر ماه یک نمایشگاه با موضوعات مختلف در اینجا برگزار می‌شود. یکی از مهم‌ترین و ارزشمندترین بخش‌های موزه فرش گنجینه آن است. اینالو در این باره تعریف می‌کند: «بیش از ۲ هزار قطعه فرش از دوره صفوی تا معاصر در مخزن موزه فرش نگهداری می‌شود. مخزن موزه فرش به ۲ قسمت مخزن فرش‌های دوره صفویه و سایر تقسیم می‌شود.»

مدیر موزه فرش در پایان به مهم‌ترین مشخصه فرش‌های تهرانی که در این موزه نگهداری می‌شود، اشاره می‌کند و می‌گوید: «عموماً فرش‌های منتسب به شهر تهران زرشکی رنگ یا قرمز پر رنگ هستند و اغلب نقشه‌های آن متناسب به ورامین است.»

شاید جالب باشد بدانید پازیریک، یعنی قدیمی‌ترین فرش کشف شده جهان که این روزها در موزه آرمنیتاز روسیه نگهداری می‌شود، کار ما ایرانیان است. اما اصل ماجرا چیست؟ به گفته محمدجواد اینالو، مدیر موزه فرش، در این موزه ۴۷ ساله، فرش‌های با عنوان پازیریک، به اسم فرش تهران، نگهداری می‌شود. این فرش در واقع نسخه کپی یا بازنمایی شده همان پازیریک معروف موزه آرمنیتاز است با این تفاوت که اوایل دهه ۴۰ توسط زندانیان زندان قصر بافته شده و حالا در موزه فرش جلوی چشم عموم است.

البته اگر اهل ذوق و هنر باشید و گذرتان به موزه فرش افتاده باشد، جز این فرش قدیمی، فرش زیبا و نفیس دیگری هم در این موزه وجود دارد که شناسنامه و رنگ و